

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ζ΄

ΕΠΙΚΑΙΡΑ ΘΕΜΑΤΑ

Εικ. 61^η: Ο άγιος Ιωάννης ο Θεολόγος υπαγορεύει στο μαθητή του Πρόχορο. Ολοσέλιδη μικρογραφία εξαιρετικής τέχνης, που διακοσμεί την πρώτη σελίδα περγαμινού χειρογράφου Τετραευαγγελίου του 1100 μ.Χ., Ιερά Μονή Κουτλουμουσίου, Άγιον Όρος.

34. Γρηγόριος ο Θεολόγος

- Ο βίος του αγίου Γρηγορίου του Θεολόγου ως πρότυπο για όλους τους χριστιανούς
- Η φανέρωση της αλήθειας μέσα από τα έργα του
- Ο Γρηγόριος αγωνίζεται για την προάσπιση της ορθόδοξης πίστης

Τα πατερικά κείμενα ως πηγή πνευματικού πλούτου

Για όσους επιθυμούν να γνωρίσουν την αυθεντική Ορθόδοξη Παράδοσή μας, τα έργα των Πατέρων αποτελούν ανεξάντλητη πηγή γνώσης και πνευματικού πλούτου. Ανάμεσα σ' αυτά ξεχωρίζουν τα κείμενα του αγίου Γρηγορίου του Θεολόγου, που χαρακτηρίζεται ως ο επιφανέστερος, ο «άριστος» θεολόγος της Εκκλησίας μετά τον Ευαγγελιστή Ιωάννη.

Ο Γρηγόριος γεννήθηκε το 329 μ.Χ. στη Ναζιανζό της Καππαδοκίας. Ο πατέρας του Γρηγόριος αναδείχτηκε επίσκοπος της Ναζιανζού, αφού την εποχή εκείνη μπορούσαν να χειροτονηθούν και έγγαμοι επίσκοποι. Η μητέρα του μικρού Γρηγορίου, η Νόννα, έδωσε τον καλύτερο εαυτό της στην ανατροφή του παιδιού της και προσευχόταν συνεχώς στο Θεό για την προκοπή του.

Οι σπουδές του Γρηγορίου

Αφού έμαθε τα πρώτα του γράμματα στη Ναζιανζό, οι γονείς του έστειλαν το Γρηγόριο στην Καισάρεια της Καππαδοκίας για να συνεχίσει τις σπουδές του. Εκεί γνωρίστηκε με το συνομήλικό του Μέγα Βασίλειο. Η δίψα του για μάθηση τον οδηγεί στην Καισάρεια της Παλαιστίνης, στην Αλεξάνδρεια και τέλος στην Αθήνα για ανώτερες σπουδές. Στην Αθήνα συναντάει ξανά το Μέγα Βασίλειο και γίνονται αχώριστοι φίλοι.

Οι συμφοιτητές και οι δάσκαλοί του είχαν τόσο εντυπωσιαστεί από την ευστροφία και τις γνώσεις του, που τον παρακάλεσαν να παραμείνει στην Αθήνα ως καθηγητής. Ο Γρηγόριος, αφού διδάσκει για ένα περίπου χρόνο στις ανώτερες σχολές των Αθηνών, αναχωρεί τελικά για την πατρίδα του.

Ο δρόμος της άσκησης

Στην Καππαδοκία εξασκεί για ένα χρόνο το επάγγελμα του ρήτορα-συνηγόρου, αλλά αμφιταλαντεύεται ανάμεσα στη ζωή στον κόσμο και στη μοναχική ζωή. Η αγάπη του για την Εκκλησία φούντωσε τελικά σαν φλόγα μέσα του. Ο πόθος του για το Θεό οδηγεί τα βήματά του στον Πόντο, όπου ασκτεύει μαζί με το φίλο του Βασίλειο. Εκεί αρχίζει να συγγράφει σπουδαία θεολογικά έργα. Οι ανάγκες, όμως, της Εκκλησίας τού επιβάλλουν να επιστρέψει στην πατρίδα του, όπου εκλέγεται επίσκοπος Αριανζού.

Το 378 μ.Χ. φτάνει στην Κωνσταντινούπολη και αναλαμβάνει τη στήριξη των λίγων Ορθόδοξων, που είχαν απομείνει, αφού οι υποστη-

Το 378 μ.Χ. φτάνει στην Κωνσταντινούπολη και αναλαμβάνει τη στήριξη των λίγων Ορθόδοξων, που είχαν απομείνει, αφού οι υποστη-

Εικ. 62^η: Ο Άγιος Γρηγόριος αναχωρεί από την Κωνσταντινούπολη. Μικρογραφία των «Ομιλιών», 11ος αι. μ.Χ., Πατριαρχική Βιβλιοθήκη, Ιεροσόλυμα.

ρικές της αίρεσης του αρειανισμού είχαν καταφέρει να επικρατήσουν παντού. Στο μικρό ναό της αγίας Αναστασίας ο Γρηγόριος κηρύττει, και αμέτρητα πλήθη αρχίζουν να συγκεντρώνονται για να τον ακούσουν. Τη νύκτα του Μεγάλου Σαββάτου του 379 μ.Χ. οι αιρετικοί θορυβημένοι επιτέθηκαν στο ναό και τραυμάτισαν το Γρηγόριο. Ο άνθρωπος που θα τον δολοφονούσε, μόλις βρέθηκε μπροστά στο θεολόγο επίσκοπο, μετανόησε και δεν πραγματοποίησε την πρόθεσή του. Ο άγιος Γρηγόριος αντιμετώπισε όλες τις προκλήσεις με πραότητα, επιείκεια και αγάπη.

Η Β΄ Οικουμενική Σύνοδος, που συγκλήθηκε το 381 μ.Χ. στην Κωνσταντινούπολη, του επιφύλαξε τιμές αλλήλα και πικρίες. Οι συνοδικοί πατέρες τον εξέλεξαν αρχιεπίσκοπο Κωνσταντινουπόλεως και του ανέθεσαν την προεδρία της Συνόδου. Όταν, όμως, κάποιοι επίσκοποι, λίγο αργότερα, αμφισβήτησαν την εκλογή του, ο Γρηγόριος παραιτήθηκε, προκειμένου να επανέλθει η ειρήνη και η ηρεμία στην Εκκλησία.

Ο Γρηγόριος επέστρεψε στην πατρίδα του Καππαδοκία και συνέχισε να βοηθάει και να προστατεύει τους χριστιανούς. Στα τελευταία χρόνια της ζωής του έζησε ασκητικά και αφοσιώθηκε ολοκληρωτικά στη συγγραφή. Το τέλος της επίγειας ζωής του ήρθε το 390 μ.Χ. και η Εκκλησία τιμά τη μνήμη του στις 25 Ιανουαρίου. Γιορτάζεται επίσης και στις 30 Ιανουαρίου, τη μέρα των Τριών Ιεραρχών, μαζί με τους άλλους δύο μεγάλους Πατέρες και Διδασκάλους, το Μέγα Βασίλειο και τον Ιωάννη το Χρυσόστομο.

Η θεολογική του σκέψη, τα βαθυστόχαστα συγγράμματά του, η έντονη ποιητικότητα του έργου του και η προσφορά του στην Εκκλησία ύψωσαν το Γρηγόριο σε φωτεινό πρότυπο μοναδικού πνευματικού και θεολογικού κάλλιου. Ο ιερός Πατέρας με το δικό του ιδιαίτερο τρόπο προσπάθησε να φανερώσει την Αλήθεια και τη φιλάνθρωπία του Θεού. Στα έργα του θα βρίσκει πάντοτε κάθε άνθρωπος μια γεύση της αιωνιότητας.

Ο Γρηγόριος στηρίζει τους Ορθοδόξους

Εικ. 63^η: Οι Τρεις Ιεράρχες, 15ος αι. μ.Χ., ιερά Μονή αγίας Αικατερίνης, Σινά.

ΠΑΡΑΘΕΜΑ

«Καλόν τῷ Χριστῷ συμφεύγειν διωκομένῳ».

«Είναι καλό να ακολουθείς το Χριστό, όταν εκείνος διώκεται».

Γρηγόριος Θεολόγος,

Λόγος εις τα Θεοφάνεια, εἴτουν γενέθλια του Σωτήρος

«Καθαρτέον ἑαυτὸν πρῶτον, εἶτα τῷ καθαρῷ προσομιλητέον».

«Πρώτα πρέπει να καθαρίσουμε τον εαυτό μας και στη συνέχεια να πλησιάσουμε το Θεό».

Του ίδιου, Περί δόγματος και κατανόησης επισκόπων

«Οὐδέν τῆς χάριτος πλουσιώτερον».

«Τίποτα δεν είναι μεγαλύτερη πηγή πλούτου από τη χάρη του Θεού».

Του ίδιου, Περί της εν διαλέξει ευταξίας

Ερωτήσεις – Ασκήσεις

1. Να συμπληρώσετε με τις λέξεις που λείπουν το παρακάτω κείμενο:
Ο άγιος Γρηγόριος γεννήθηκε στη Ναζιανζό της
Στην Αθήνα, όπου είχε πάει για συνάντησε ξανά τον και έγιναν αχώριστοι Μετά την επιστροφή του στην πατρίδα του επισκέπτεται ξανά το φίλο του Βασίλειο και Αργότερα αναλαμβάνει να στηρίξει τους στην Η μνήμη του γιορτάζεται στις και στις, την ημέρα που η Εκκλησία έχει αφιερώσει στους Τρεις
2. Αφού παρατηρήσετε διάφορες παραστάσεις του αγίου Γρηγορίου από τη βυζαντινή αγιογραφία, αλλιά και το σκίτσο που υπάρχει στην ενότητα του μαθήματος, να σχεδιάσετε μόνοι σας ένα σκίτσο του και να το χρωματίσετε κατάλληλα. Τέλος, μπορείτε ως λεζάντα να παραθέσετε στο κάτω μέρος κάτι από τα λόγια του.
3. Αφού μελετήσετε τη ζωή και τη δράση του Γρηγορίου του Θεολόγου, να καταγράψετε τα χαρακτηριστικά που πρέπει να διακρίνουν έναν επίσκοπο της Εκκλησίας μας.
4. Κάποιοι μαθητές μπορούν να συγκεντρώσουν πληροφορίες για τη ζωή και το έργο του Μεγάλου Βασιλείου και του Ιωάννη του Χρυσοστόμου. Στη συνέχεια, έχετε τη δυνατότητα παραλληλισμού με τη ζωή και το έργο του Γρηγορίου του Θεολόγου.

Ο Γρηγόριος ο Θεολόγος.

35. Ο Ακάθιστος Ύμνος

- *Ο Ακάθιστος Ύμνος είναι σταθμός στην υμνογραφία της Εκκλησίας μας*
- *Το περιεχόμενό του κατέχει ξεχωριστή θέση στις καρδιές μας*
- *Ο Ακάθιστος Ύμνος έχει συνδεθεί με σημαντικά γεγονότα της εθνικής μας ιστορίας*

Το 626 μ.Χ. η Κωνσταντινούπολη βρισκόταν σε πολύ δύσκολη θέση. Ο αυτοκράτορας Ηράκλειος, με το μεγαλύτερο μέρος του βυζαντινού στρατού, είχε εκστρατεύσει εναντίον των Περσών. Τότε οι Πέρσες συμμάχησαν με τους Αβάρους* και με πολυάριθμο στρατό πολιορκήσαν την πρωτεύουσα του Βυζαντίου από στεριά και θάλασσα.

Ο πρωθυπουργός Βόνος και ο Πατριάρχης Σέργιος οργάνωσαν υπεράνθρωπη αντίσταση και απέκρουσαν τις σφοδρές επιθέσεις των εχθρών. Όσοι μπορούσαν να κρατήσουν όπλα βρίσκονταν στις επάλξεις, ενώ ο άμαχος πληθυσμός κατέκλυζε τις εκκλησίες και προσευχόταν στο Θεό και τη Θεοτόκο Μαρία για τη σωτηρία της Πόλης. Ο Πατριάρχης με την εικόνα της Παναγίας περιφερόταν στα τείχη και εμπύχωνε τους πιστούς υπερασπιστές. Η τελική επίθεση όμως είχε ξεσπάσει και οι αμυνόμενοι φαινόταν ότι δε θα άντεχαν για πολύ ακόμη.

Τότε συνέβη κάτι απροσδόκητο και φοβερό. Μια πολύ δυνατή θύελλα ξέσπασε ξαφνικά και τα εχθρικά καράβια, που πολιορκούσαν τη Βασιλεύουσα, άρχισαν να καταποντίζονται το ένα μετά το άλλο. Έντρομοι οι εχθροί εγκατέλειψαν την πολιορκία και τράπηκαν σε φυγή.

Ένα μεγάλο θαύμα είχε γίνει και οι υπερασπιστές της Πόλης απέδωσαν τη σωτηρία τους στην πολιούχο** τους Θεοτόκο. Το βράδυ της επόμενης μέρας, όλοι οι κάτοικοι συγκεντρώθηκαν στον ιερό ναό της Παναγίας των Βλαχερνών, για να εκφράσουν την ευγνωμοσύνη τους. Εκεί όλοι μαζί έψαλλαν όρθιοι τον Ύμνο στην Παναγία, που έμεινε στην ιστορία με το όνομα «Ακάθιστος Ύμνος».

Από τότε ο Ακάθιστος Ύμνος συντροφεύει σε κάθε δύσκολη στιγμή όλους τους ορθοδόξους χριστιανούς. Ο υμνογράφος είναι άγνωστος και πολλές υποθέσεις και απόψεις υπάρχουν για το πρόσωπό του. Κάποιοι δέχονται ως ποιητή το Ρωμανό το Μελωδό (6^{ος} αιώνας). Ο ταπεινός αλλά μεγαλοφυής ποιητής, δεν ενδιαφέρθηκε για τη διάσωση του ονόματός του, όπως συνήθιζαν να κάνουν οι περισσότεροι υμνογράφοι ή αγιογράφοι κατά τη βυζαντινή περίοδο.

Ο Ακάθιστος Ύμνος είναι ένα ολοκληρωμένο κοντάκιο,* που αποτελείται από 24 τμήματα (οίκους*). Καθένα από αυτά αρχίζει με ένα από τα 24 γράμματα της αλφαβήτου. Από το Α (Άγγελος πρωτοστάτης ...) ως το Ω (Ω πανύμνντε Μήτερ...). Ψάλλεται τμηματικά

*Οι χριστιανοί
προσεύχονται
στη Θεοτόκο
για τη σωτηρία
της Πόλης*

*Η Παναγία σώζει
τους χριστιανούς*

*Εικ. 64^η: Παναγία,
«η Φοβερά Προστασία»,
13ος αι. μ.Χ., Μονή
Κουτλουμουσίου, Άγιον
Όρος.*

* Βλ. Γλωσσάριο

** πολιούχος: προστάτης άγιος ή αγία μιας πόλης.

Το περιεχόμενο του Ακάθιστου Ύμνου

Ο Ακάθιστος Ύμνος στην παράδοσή μας

στις τέσσερις πρώτες εβδομάδες της Μεγάλης Σαρακοστής κάθε Παρασκευή βράδυ, ενώ την πέμπτη εβδομάδα ψάλλεται ολόκληρος.

Μέσα απ' αυτόν εξιστορούνται τα γεγονότα του Ευαγγελισμού, της επίσκεψης της Παρθένου στην Ελισάβετ, της προσκύνησης του Θεού Βρέφους από τους Μάγους, της Υπαπαντής, της αποδημίας στην Αίγυπτο και ολόκληρου του μυστηρίου της ενανθρώπησης του Υιού του Θεού για τη σωτηρία των ανθρώπων. Σ' αυτή τη θεία επέμβαση για τη σωτηρία μας η συμβολή της Θεοτόκου υπήρξε καθοριστική, αφού αποδέχθηκε, ως εκπρόσωπος του ανθρώπινου γένους, να φέρει στον κόσμο το Σωτήρα Χριστό.

Ο Ακάθιστος Ύμνος αγαπήθηκε ιδιαίτερα, γεγονός που είναι φανερό στη βυζαντινή αγιογραφία (πανέμορφες απεικονίσεις των 24 οίκων του βρίσκονται σε πολλούς ναούς), στη λαϊκή παράδοση (στο στόμα του λαού μας, έρχονται συχνά εκφράσεις από την ακολουθία του Ακάθιστου Ύμνου όπως: «χαίρε Νύμφη ανύμφευτε», «βάθος άμετρητον», «Άγγελος πρωτοστάτης» κ.ά.) και στη Λογοτεχνία (μεγάλοι ποιητές μας έχουν ενσωματώσει στις ποιητικές τους δημιουργίες διάφορες εκφράσεις και εικόνες από τον Ακάθιστο Ύμνο. Χαρακτηριστικά παραδείγματα είναι «Η φλογέρα του βασιλιά» του Κωστή Παλαμά, τα ποιήματα «Χαιρετισμοί» και «Ύμνος στην Παναγιά» του Άγγελου Σικελιανού κ.ά.).

ΠΑΡΑΘΕΜΑ

Χαίρε, ύψος δυσανάβατον ανθρωπίνοις λογισμοῖς· χαίρε, βάθος δυσθεώρητον καί Άγγέλων οφθαλμοῖς.

Χαίρε, εσύ, που είσαι ύψος, το οποίο δύσκολα μπορεί να φθάσει κι να κατανόησει η διάνοια του ανθρώπου· χαίρε, εσύ, που είσαι βάθος που δύσκολα μπορούν να ατενίσουν τα μάτια ακόμα και των Αγγέλων (Στάση Α').

Χαίρε, δι' ἧς νεουργεῖται ἡ κτίσις· χαίρε, δι' ἧς βρεφουργεῖται ὁ Κτίστης. Χαίρε, εσύ, διαμέσου της οποίας ανακαινίζεται η κτίση· χαίρε, εσύ, διαμέσου της οποίας ο Κτίστης γίνεται βρέφος (Στάση Α').

Χαίρε, κλίμαξ ἐπουράνιε, δι' ἧς κατέβη ὁ Θεός· χαίρε, γέφυρα μετάγουσα τούς ἐκ γῆς πρὸς οὐρανόν.

Χαίρε, διότι είσαι η επουράνια σκάλα, δια της οποίας κατέβηκε ο Θεός στη γη. Χαίρε, διότι είσαι η γέφυρα που μεταφέρει τους ανθρώπους, που είναι πλασμένοι από γη, στον ουρανό (Στάση Α').

Χαίρε, ἡ κλείς τοῦ Χριστοῦ βασιλείας· χαίρε, ἐλπίς ἀγαθῶν αἰωνίων.

Χαίρε, εσύ, που είσαι το κλειδί με το οποίο ανοίγει η Βασιλεία του Χριστού· χαίρε, εσύ, που είσαι η ελπίδα για μας, ότι θα απολαύσουμε τα αιώνια αγαθά (Στάση Γ').

Ερωτήσεις – Ασκήσεις

1. Η ακροστιχίδα του ΑΚΑΘΙΣΤΟΥ:

Α _ _ _ _ _

Κ _ _ _ _ _

Α _ _ _ _ _

Θ _ _ _ _ _

Ι _ _ _ _

Σ _ _ _ _ _

Τ _ _ _ _

Ο _ _ _ _ _

Σ _ _ _ _ _

- Μαζί με τους Πέρσες πολιορκούσαν την Κωνσταντινούπολη το 626 μ.Χ.
- Η πρωτεύουσα της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας.
- Οι βυζαντινοί είχαν οργανώσει υπεράνθρωπη
- Ονομάζεται έτσι, αφού γέννησε το Σωτήρα Χριστό.
- ναός της Παναγίας των Βλαχερνών.
- Κατά την περίοδο αυτή ψάλλεται τμηματικά ο Ακάθιστος Ύμνος.
- Ο Πατριάρχης περιέφερε την εικόνα της Παναγίας στα της Βασιλεύουσας.
- Ο Ακάθιστος Ύμνος αγαπήθηκε ιδιαίτερα απ' όλους τους χριστιανούς.
- Τη υπερμάχω

2. Αφού διαβάσετε προσεκτικά τα αποσπάσματα από τον Ακάθιστο Ύμνο, που περιέχονται στην ενότητα, να τα σχολιάσετε με τη βοήθεια του δασκάλου σας.

3. Αφού επισκεφθείτε το ναό της ενορίας σας, να εντοπίσετε και να καταγράψετε εικόνες της Παναγίας που υπάρχουν σ' αυτόν, καθώς και εικόνες που αναφέρονται στο μυστήριο της ενανθρώπησης του Υιού του Θεού. Στη συνέχεια συζητήστε τα αποτελέσματα της έρευνάς σας στην τάξη και συσχετίστε τα με συγκεκριμένους στίχους που υπάρχουν στον Ακάθιστο Ύμνο.

Εικ. 65^η: Ο Ευαγγελισμός της Θεοτόκου. Βημόθυρα από την Αίθουσα της Παναγίας του Πατριαρχικού Οίκου, 17ος αι. μ.Χ., Κωνσταντινούπολη.